

Mirna Elijaš
Gradski ured za branitelje
mirna.elijas@zagreb.hr

Maja Laklija
Pravni fakultet u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada
Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

Izvorni znanstveni rad

Iskustvo rada socijalnih radnika s romskim obiteljima

Sažetak

Budući da se romske obitelji suočavaju s različitim problemima koje nosi život u socijalnoj isključenosti, siromaštvu i zatvorenim zajednicama koje se zbog svoje specifičnosti u mnogočemu razlikuju od ostalog stanovništva te su izložene brojnim rizicima, cilj ovog istraživanja je bio dobiti uvid u iskustvo rada socijalnih radnika CZSS-a Zagreb s romskim obiteljima. Istraživanje je provedeno na uzorku od 9 sudionika socijalnih radnika zaposlenih u sustavu socijalne skrbi. Sa svakim od sudionika proveden je polustrukturirani intervju, te su rezultati dobiveni kvalitativnom analizom sadržaja. Vezano uz najčešće razloge zbog kojih su romske obitelji u tretmanu CZSS-a dobivene su sljedeće kategorije: ostvarivanje materijalnih davanja, dojave od strane drugih institucija i nasilje u obitelji. Što se tiče iskustva suradnje s romskim obiteljima, većina sudionika ga opisuje kao pozitivno opisujući sam doživljaj procesa rada i kontakta s članovima romske obitelji. U vezi s iskustvima suradnje socijalnih radnika s romskim obiteljima dobivena je i kategorija izazovi rada socijalnih radnika u radu s romskim obiteljima koja se odnose na njihov specifični stil života, isporuku i odazivanje na upućene pozive CZSS-a, sklonost manipulaciji i davanju društveno poželjnih odgovora, potrebi prilagodbe stručnog rada, preveniranju napuštanja školovanja, nezaposlenost te neimanje statusa hrvatskog državljanina i neposjedovanje osobnih dokumenata. U okviru prijedloga za unapređenje prakse djelovanja socijalnih radnika u radu s romskim obiteljima izražena je potreba kontinuirane dodatne edukacije socijalnih radnika u području produbljivanja razumijevanja problema Roma i dodatnih znanja o životu romskih obitelji i njihovim običajima.

Ključne riječi: romske obitelji, socijalni radnici, iskustvo, CZSS.

Work Experience of Social Workers with Roma Families

Abstract

Roma families are facing different problems connected with life in social exclusion, poverty and closed communities. Because Roma's specific way of life which is much different from other population and their exposure to numerous risks, the aim of this study was to gain insight into work experience of social workers with Roma families in Social Welfare Centres (SWC) Zagreb. The study was conducted on a sample of 9 social workers. A semi-structured interview was conducted with each of the participants, and the results were obtained by qualitative content analysis. Regarding the reasons of SWC treatment of Roma families, the following categories were given: achieving material benefits, notices by other institutions and family violence. Regarding the social workers cooperation experience with Roma families, most of the participants describe it as a positive, describing their experience of working and contacting with members of Roma families. Regarding their cooperation experience with Roma families, the following category was given: challenges of working with Roma families, such as: problems in contacting members of Roma families, tendency to manipulation and giving socially desirable answers, the need to adjust professional work, dropout prevention, unemployment and unresolved status issues. Under a proposal to improve professional work of social workers with Roma families, participants expressed a need for additional professional education and knowledge about the life of Roma families and their tradition.

Key words: Roma families, social workers, experience, SWC

Uvod

Prvi hrvatski Romi dolaze kao dio najbrojnije skupine koja je u Europu pristigla u razdoblju od 10. do 15. stoljeća preko Male Azije i jugoistočne Europe (Hrvatić, 2004). Velike romske skupine dolaze u Hrvatsku u 19. stoljeću iz Rumunjske¹. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine (Državni zavod za statistiku, 2001) u Hrvatskoj je bilo registrirano 9 464 Roma, dok je prema popisu stanovništva iz 2011. u Hrvatskoj registrirano 16 975 Roma (Državni zavod za statistiku, 2011). Međutim, procjenjuje se da u Hrvatskoj živi između 30 000 i 40 000 Roma (Nikolić i Škegro, 2008). Razlika između utvrđenog i procijenjenog broja Roma u najvećoj je mjeri posljedica odluke Roma da se prilikom popisa stanovništva izjašnjavaju kao pripadnici neke druge narodnosti, ali i zbog neriješenih statusnih pitanja. Najveće romske zajednice nalaze se na Sjeveru Hrvatske, Međimurskoj županiji (procjenjuje se da tamo živi 30% ukupne populacije Roma), gradu Zagrebu i Osječko-baranjskoj županiji. Također, mnogo njih živi u gradskim područjima Rijeke, Pule, Bjelovara, Siska, Karlovca, Pitomače, Slavonskog Broda, Vukovara, Perušića, Đurđevca, Novske i Kutine. Oko 50% hrvatskih Roma je autohtono, oko 17% imigriralo je u Hrvatsku, a preostali su imigranti iz Bosne i Hercegovine i Kosova (Nikolić i Škegro, 2008). Romska manjina u Hrvatskoj prostorno je raspršena. Ima ih u gradu, gdje obično naseljavaju loše opremljena predgrađa, ali i u selima, obično u izdvojenim "ciganskim naseljima" (Štambuk, 2000).

U Republici Hrvatskoj postoji nekoliko pravnih izvora koji reguliraju prava nacionalnih manjina (Ustav Republike Hrvatske, Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj, Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina i sl.). Što se tiče romske populacije, Vlada Republike Hrvatske je 2003. godine donijela Nacionalni program za Rome, a 2005. godine Hrvatska je pristupila Desetljeću za uključivanje Roma 2005. - 2015. Nacionalnim programom za Rome se željelo na sustavan način pomoći Romima u poboljšanju uvjeta življenja. Program predlaže mjere za uključivanje Roma u društveni i politički život, očuvanje tradicijske kulture Roma, suzbijanje diskriminacije te mjere u području odgoja i obrazovanja, zdravstvene zaštite, zapošljavanja, socijalne skrbi, zaštite obitelji, materinstva i mladeži, prostornog uređenja. Program u području zaštite obitelji, materinstva i mladeži definira sljedeće ciljeve: upoznavanje s pravima iz sustava zaštite obitelji i materinstva, uklanjanje stereotipa o muškim i ženskim ulogama u obitelji, priprema i distribucija edukacijskih materijala o pravima iz sustava zaštite obitelji na romskim jezicima, kreiranje programa afirmacije uspješnog roditeljstva, poticanje provedbe programa osvješćivanja romskih žena o ravnopravnosti spolova i uklanjanju

¹ Pripadali su romskoj skupini Koritara, obrađivali drvo, a naseljavali su područje Međimurja i Podravine. Govore ljmba d bjaš, jedan od rumunjskih dijalekata (vlax-dijalekti) romani chiba, te uz već prisutne Kalderaše i Lovare čine jezgru današnjega romskog stanovništva u Hrvatskoj (Hrvatić, 2004).

svih oblika diskriminacije. Međutim, prema Nikolić i Škegro (2008), provedba je još uvijek neujednačena u mnogim područjima kako zbog nedostatnog financiranja tako i nedostatnih kapaciteta u smislu planiranja, uspostave okvira za praćenje i prikupljanje podataka potrebnih za praćenje napretka i potrebnih prilagodbi. U skladu s time Vlada RH usvojila je dokument Nacionalnu strategiju za uključivanje Roma za razdoblje 2013. - 2020. godine koji je zamijenio Nacionalni program za Rome te Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma 2005. - 2015. (Vlada Republike Hrvatske, 2012). Svrha te strategije je postavljanje smjernica kojima će se omogućiti postizanje suštinskih i trajnih promjena socio-ekonomskog položaja romske nacionalne manjine u Hrvatskoj te time i razina zaštite prava djece Roma.

Budući da su romske obitelji u ovom radu u fokusu interesa, važno je naglasiti da su one izuzetno ranjive i u lošijem položaju od drugih obitelji, kako u Europi tako i u Hrvatskoj. Njih karakterizira veliki broj djece, nezaposlenost članova, loša briga o zdravlju, nizak stupanj obrazovanja, a uz to su najčešći primatelji socijalne pomoći (Vlada Republike Hrvatske, 2003). Romi su višestruko marginalizirana skupina pa tako možemo zamijetiti ekonomsku (sklonost prema određenim zanimanjima i profesijama, uključenost u formalne oblike rada i ekonomski položaj); prostornu (prostorna segregacija i "kvaliteta" prostora na kojem Romi žive); kulturnu (na razini vrijednosnog sustava i načina života) i političku (slaba politička participacija i parcijalni građanski status) marginalizaciju Roma (Šućur, 2000). Nadalje, Romi su suočeni s dvostrukim pritiscima i sociokulturnim očekivanjima. S jedne se strane od njih očekuje da se ponašaju u skladu sa svojom kulturom, a s druge strane da se prilagode normama vanjske kulture i u krajnjem slučaju asimiliraju (Šućur, 2004).

Struktura i neki aspekti funkcioniranja romske obitelji

Struktura i funkcioniranje romske obitelji povezana je s praindijskom tradicijom, izvornim elementima nastalim tijekom seoba, prihvaćenim arhetipskim ponašanjima od naroda gdje su dulje obitali te suvremenim odnosima (Hrvatić, 2004). Iako je romska kultura raznolika, postoje atributi zajednički za sve Rome, a to su: lojalnost obitelji i romskoj zajednici, vjerovanje u postojanje boga i vraga, vjerovanje u čarke, vradžbine i sudbinu te adaptivnost na promijenjene uvjete. Važni elementi romske kulture su muzika, ples, religija i mitovi (Rumbak, 2006). Sama obitelj je temeljni element socijalnog ustroja Roma, uz specifičnosti koje proizlaze iz tradicije nastanka plemenske vlasti i zakona (Hrvatić, 2004). Što se tiče odnosa između pojedinih obitelji unutar plemenske skupine, oni su regulirani krissom, tj. "pravosudnim" sustavom. Kriss označava pravdu, ali i instituciju, vijeće, savjet kojemu je kompetencija vrlo široka i proteže se od rješavanja nesuglasica, svađa, nepoštivanja romskih zakona i sl. (Hrvatić, 2004).

Romska domaćinstva su pretežno mlada, dok su domaćinstva s ukućanima starije dobi vrlo rijetka. Romske obitelji su uglavnom obitelji s većim brojem djece (visoka stopa fertiliteta), iako se poboljšanjem životnog standarda taj broj smanjuje. O djeci i domaćinstvu uglavnom brine majka (tradicionalna podjela uloga u obitelji). Položaj žene je vrlo često marginaliziran (Hrvatić, 2004), žene su izložene diskriminaciji, što se odražava u odgoju djece i funkcioniranju obitelji. Muškarac je hranitelj obitelji i odgovoran je za egzistenciju obitelji te ima monopol na donošenje odluka (Šućur, 2004.; Šlezak, 2010). Za pripadnike romske manjine karakteristično je i kulturološki ukorijenjeno, rano stupanje u brak i rano zasnivanje obitelji (Šlezak, 2010). Za formiranje obitelji u Roma postojala su dva već pomalo prevladana načina: kupnja (razmjena) i otmica djevojke (Hrvatić, 2004). Dogovoreni brakovi, maloljetnički brakovi i prisilni brakovi su u nekim romskim zajednicama još uvijek prevladavajuća "tradicionalna praksa" (Vlada Republike Hrvatske, 2012) u kojoj postoji pravilo sklapanja braka između pripadnika iste plemenske skupine, a na brak se gleda kao na dogovor između dviju obitelji. Mladi Romi vrlo rano zasnivaju vlastite obitelji, te nemaju nikakav pristup suvremenom znanju o planiranju obitelji ili skrbi za djecu (Ilišin i sur. 2003). Smatra se da rano sklapanje braka štiti mlade od teškoća traženja i promjene partnera, te brige da moraju pronaći odgovarajućeg partnera za život (Rumbak, 2006). Njihove obiteljske socijalne navike uključuju neprekidne kontakte s rođacima, dok se njihov kućni život koncentrira uglavnom u jednoj prostoriji (Posavec, 2000).

Djeca od 10 do 12 godina, pa i mlađa, sudjeluju u poslovima svojih roditelja i obitelji, što im u velikoj mjeri otežava redovno školovanje (Nacionalni program za Rome, 2003). Prema Ilišin i sur. (2003) mladi Romi su u najtežem socijalnom položaju od svih nacionalnih manjina i etničkih skupina u Hrvatskoj i to zbog visokog stupnja socijalne isključenosti. Prema podacima Hrvatskog helsinškog odbora za ljudska prava samo 10% romske djece završava osnovnu školu. Istraživanja potvrđuju te navode: među Romima 15,6% je nepismenih, 11,8% se nije školovalo, ali su pismeni, 24,3% završili su jedan do četiri razreda osnovne škole, 40% imaju pet do osam završenih razreda osnovne škole, a 8,4% nastavili su školovanje nakon završene osnovne škole. 86,06% (96,81% žena, a 74,55% muškaraca) nisu završili osnovnu školu i 38,52% su nepismeni (Kušan i Zoon, 2004). Ova razlika među spolovima usko je povezana i s problemom obrazovanja romskih djevojčica koje im je ograničeno zbog rigidne kontrole ženske spolnosti i svaki pokušaj promjene iste uloge (više razine obrazovanja, zaposlenje, kontracepcija) se vidi kao odbacivanje romskog identiteta (UNICEF, 2011).

Romska kućanstva su u visokom riziku te imaju visoku stopu siromaštva i to ponajviše zbog niske razine zaposlenosti, niskog stupnja obrazovanja (posebno kod žena) i velikog broja uzdržavane djece (UNICEF, 2007). Tome ide u prilog i ranije spomenuto Istraživanje o društvenom i razvojnom položaju Roma u Hrvatskoj u kojemu se sve navedeno potvrđuje i za hrvatsko područje. Tako, preko 70% romskih obitelji, u ispitivanom uzorku,

nije imalo ni jednog stalno zaposlenog člana, u 21% obitelji bio je jedan zaposleni, dok su u samo 6% obitelji dva zaposlena. Među najbrojnjim uzdržavanim članovima su djeca, dok je naobrazba članova obitelji izuzetno niska (Štambuk, 2000). Neki od razloga ovakvog socio-ekonomskog statusa proizlaze iz tradicije i njihova načina života, ali i društvenog neprihvaćanja. Jedan dio romske populacije nema hrvatsko državljanstvo, što ih sprječava da koriste osnovna građanska prava i prijeći njihov pristup svim oblicima socijalne zaštite.

Romi kao korisnici sustava socijalne skrbi

Romske su obitelji, kao što se moglo primijetiti već iz ranijeg teksta, specifične te se suočavaju s različitim problemima koje nosi život u socijalnoj isključenosti, siromaštvu i zatvorenim zajednicama koje se u mnogočemu razlikuju od većine ostalog stanovništva. Upravo je siromaštvo među Romima raširenije nego u drugim skupinama, tako da oko 76% Roma živi u apsolutnom siromaštvu. Jednako tako, visoka stopa nezaposlenosti i veliki broj djece čini veliki broj romskih obitelji ovisnima o pomoći za uzdržavanje. Velikom broju romskih obitelji je pomoć za uzdržavanje glavni, i često jedini, prihod u obitelji. Nezaposlenost i siromaštvo uvelike otežavaju roditeljstvo romskih obitelji. Nereditovitost ili izostanak primanja razlog su prezastupljenosti Roma među korisnicima socijalne pomoći (Šučur, 2004). Tako su, u prosjeku 13,5% svih korisnika socijalne pomoći činili Romi, što zapravo čini oko 50% romske populacije (Vlada Republike Hrvatske, 2012). Također, iako je za romske obitelji karakterističan veliki broj djece, na osnovi kojih dobivaju dodatne novčane naknade, to nije dovoljno da bi ih se zaštitilo od siromaštva. Uz to, roditelji se zbog preokupiranosti ne mogu dovoljno posvetiti svakom pojedinom djetetu, tako da zbog toga pati, kako školovanje, tako i zdravlje romske djece (UNICEF, 2011). Dok god su u romskim obiteljima prisutni loši uvjeti, slaba zdravstvena zaštita, iskorištavanje djece za rad i ograničavanje njihovog školovanja, jasno je kako su njihova prava uvelike ugrožena (UNICEF, 2007).

U većini romskih naselja, osim problema siromaštva, prisutan je i alkoholizam, drugi oblici društveno neprihvatljivog ponašanja kao što su maloljetnička delinkvencija, prostitucija, kockanje, velik broj krvnih delikata i delikata protiv spolne slobode i spolnog čudoređa (Šučur, 2004). Slijedom ovoga važno je naglasiti da romske djevojčice i žene zbog svog neobrazovanja i lošeg socio-ekonomskog statusa često postaju žrtve trgovine ljudima, a uz to još uvijek postoji "običaj" u romskim zajednicama da se ugovaraju brakovi, uz novčanu ili neku drugu naknadu, za maloljetne djevojčice, što predstavlja trgovinu djecom i ozbiljno krši dječja prava (Vlada Republike Hrvatske, 2012) te, samo po sebi, zahtjeva ozbiljne intervencije.

Ono na što bi socijalni rad posebno trebao obratiti pozornost je i veliki postotak nasilja nad ženama koji je prisutan u romskim obiteljima. Različite studije pokazuju da veliki

broj Romkinja trpi seksualno i fizičko nasilje od strane svojih partnera te da isto tako postoji veliki broj onih žena koje trpe obiteljsko nasilje od supruga, svekra, svekrve ili drugih članova obitelji i to tijekom dugih vremenskih perioda. One vrlo često ne prijavljuju nasilje i to ponajviše radi kulturoloških razloga, straha od stigmatizacije u zajednici te zbog nepovjerenja u institucije (Vlada Republike Hrvatske, 2012). Prema istraživanju koje je provedeno u zemljama jugoistočne Europe vidljivo je da je, velik broj žena (primjerice u Srbiji, više od 47%) bilo izloženo obiteljskom nasilju, a u većini slučajeva djeca su bila ili svjedoci ili žrtve. Romkinje aktivistice naglašavaju da je vrlo teško u romskim zajednicama pričati o nasilju te o nasilju nad ženama i djecom. Treba uzeti u obzir kako se Romkinja koja prijavi nasilje suočava s mogućnošću isključivanja iz zajednice zbog iznošenja privatnih obiteljskih problema izvan zajednice i zbog narušavanja ugleda svoga muža (UNICEF, 2007).

Značajno područje socijalne skrbi u odnosu na romsku populaciju je područje obiteljske i kazneno-pravne zaštite. Centar za socijalnu skrb (u daljnjem tekstu: CZSS), radi zaštite i dobrobiti djeteta, poduzima različite mjere obiteljsko-pravne zaštite prema roditeljima koji nedovoljno brinu o svom djetetu (upozorenje roditelju na pogreške i propuste u skrbi i odgoju djeteta, mjera nadzora nad roditeljskom skrbi, oduzimanje roditelju pravo da živi sa svojim djetetom i odgaja ga te oduzimanje roditeljske skrbi odlukom suda) (Obiteljski zakon, NN 61/2011). Problem je što se ove mjere slabo primjenjuju prema romskim obiteljima jer je vidljivo da CZSS pokazuju određeni stupanj tolerancije prema prosjačenju romske djece, nepohađanju osnovne škole, što su sve znakovi zanemarivanja djece (Ured za nacionalne manjine Vlade RH, 2011). Mnogi stručni djelatnici CZSS-a, uvažavajući tradicijski način življenja romskih obitelji te uvjeta u kojima Romi žive, ne primjenjuju striktno navedene zakonske odredbe, već daju prednost pravu djeteta da živi sa svojim roditeljima i prirodnom pravu roditelja da živi sa svojim djetetom. Vidljivo je da aktivnosti službe socijalne skrbi idu u smjeru materijalnog zbrinjavanja romskih obitelji. CZSS su značajno tolerantniji u primjeni mjera obiteljsko-pravne zaštite kad su u pitanju romske obitelji, te se na oduzimanje prava roditeljske skrbi u pravilu odlučuju tek u uvjetima teške ugroženosti zdravlja ili života djeteta. Nažalost, tradicijski način življenja Roma često nije sukladan interesima djeteta te je stoga potrebno postupno i sustavno promicati prava i najbolji interes djeteta (Ured za nacionalne manjine Vlade RH, 2011).

Budući da ranije navedena područja također spadaju u djelokrug rada socijalnih radnika u sustavu socijalne skrbi te da se socijalni radnici svakodnevno susreću sa specifičnostima i izazovima u radu s romskim obiteljima, cilj ovoga rada je dobiti uvid u iskustva socijalnih radnika u području rada s romskim obiteljima u cilju zaštite dobrobiti i interesa članova romskih obitelji te osiguravanja kvalitete rada kao i boljeg razumijevanja nekih aspekata prakse socijalnog rada u području rada s romskim obiteljima, te dobivanja smjernica/prijedloga za njezino unaprjeđenje.

Cilj i istraživačka pitanja

Dobiti uvid u iskustvo rada socijalnih radnika CZSS Zagreb u radu s romskim obiteljima. U skladu s ciljem postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koji su najčešći razlozi zbog kojih su romske obitelji u tretmanu CZSS-a?
2. Koja su iskustva socijalnih radnika u radu s romskim obiteljima?
3. Koji su prijedlozi socijalnih radnika za unapređenjem prakse djelovanja socijalnih radnika u području rada s romskim obiteljima?

Metodologija

Uzorak i postupak prikupljanja podataka

Populaciju istraživanja su sačinjavali socijalni radnici CZSS-a Zagreb s iskustvom intenzivnijeg rada s romskim obiteljima. Dopuštenje za provedbu istraživanja dobiveno je od ravnateljice CZSS Zagreb. Sam odabir sudionika istraživanja bio je povjeren voditeljima nadležnih podružnica, uz dobivanje suglasnosti socijalnih radnika za sudjelovanje u istraživanju. Radilo se o prigodnom uzorku kojim smo obuhvatili 9 sudionika, to jest, po 3 socijalna radnika iz tri podružnice CZSS. Što se tiče spola sudionika, istraživanjem smo obuhvatili 8 socijalnih radnica i 1 socijalnog radnika. Dob sudionika u prosjeku je bila 41 godina, a raspon dobi kretao se od 33 do 53 godine. Prosjek godina radnog staža iznosio je 15 godina, od čega je najkraći radni staž iznosio 4,5 godine, a najduži 29 godina.

Istraživanje je bilo provedeno u prostorijama CZSS-a Zagreb tijekom prosinca 2012. godine i siječnja 2013. godine. Prije provođenja intervjua, svakom sudioniku je objašnjena svrha istraživanja te zajamčena povjerljivost i anonimnost pri prikazu rezultata, nakon čega je uslijedio njihov dobrovoljni pristanak na sudjelovanje u istraživanju. Također, od svakog sudionika je prije provođenja intervjua bila zatražena suglasnost za snimanje razgovora. Intervjui su u prosjeku trajali između 45 minuta i sat vremena. Na temelju audio zapisa načinjeni su transkripti. Zapisi intervjua su prepisani i minimalno jezično uređeni.

Metoda istraživanja i analiza podataka

U skladu s ciljem istraživanja, korišten je kvalitativni pristup prikupljanja i analize podataka. Za prikupljanje podataka korištena je metoda polustrukturiranog intervjua, a pri analizi prikupljenih odgovora korištena je kvalitativna analiza sadržaja. Metoda polustrukturiranog intervjua odabrana je zbog fleksibilnosti pri prikupljanju podataka. S jedne strane, intervju ima zadanu strukturu pitanja koja će biti postavljena svim sudionicima istraživanja, a s druge strane dozvoljava kreiranje i postavljanje pitanja

koja nastaju kao rezultat sadržaja koji sugovornik iznosi (Gillham, 2005). Za potrebe provođenja polustrukturiranog intervjua pripremljena je lista koja je sadržavala 5 glavnih pitanja koja su nam poslužila kao smjernice za vođenje intervjua (vidi Prilog 1).

U skladu s ciljem prikupljena empirijska građa (podaci prikupljeni u 9 polustrukturiranih intervjua) bila je obrađena kvalitativnom analizom otvorenog kodiranja koja se sastojala od sljedećih koraka: (1) pripisivanje pojmova empirijskoj građi; (2) pridruživanje srodnih pojmova u kategorije i (3) analiza značenja pojmova i kategorija (Mesec, 1998). Kvalitativni pristup proučava fenomene u njihovu prirodnom okruženju nastojeći im dati smisao i protumačiti ih sukladno značenju koje im pridaju ljudi. Kvalitativna metodologija je usmjerena na nekoliko istraživačkih namjera (Maxwell, 1996, prema Milas, 2005): razumijevanje značenja, razumijevanje posebnog okruženja (uočavanje neočekivanih i nepredvidivih pojava), razumijevanje tijeka i razumijevanje uzročnih objašnjenja.

Rezultati i rasprava

Razlozi zbog kojih su romske obitelji u tretmanu CZSS-a

Za prvo istraživačko pitanje kojim se htjelo saznati kakav je doživljaj vezan uz najčešće razloge zbog kojih su romske obitelji u tretmanu CZSS-a, dobivene su sljedeće kategorije: (1) ostvarivanje materijalnih davanja, (2) dojave drugih institucija o potrebi intervencije i (3) nasilje u obitelji.

Svi intervjuirani sudionici kao najčešći i glavni povod obraćanja romskih obitelji CZSS-u navode **ostvarivanje materijalnih davanja**, odnosno a) *pomoć za uzdržavanje*, (“Često su korisnici pomoći za uzdržavanje, nijedan od roditelja nije zaposlen...” (S3)); b) *jednokratne pomoći* (“...jednokratne pomoći, a onda kroz to vidim drugu problematiku.”(S1)); c) *doplatke za pomoć i njegu* (“...sad kod starijih Roma doplatci za pomoć i njegu.” (S3)) ili se obraćaju radi d) *vještačenja da bi ostvarili neko od materijalnih davanja* (“Ukoliko imaju bolesnu djecu onda se javljaju sa zahtjevima da se djeca pošalju na vještačenje radi ostvarivanja, nekog materijalnog prava.” (S3)). Navedeni rezultati nisu začuđujući jer, prema Nikolić i Škegro (2008), romska populacija, iako čini 1% ukupnog stanovništva, sudjeluje sa 13,56% među svim osobama koje primaju socijalnu pomoć, što znači 50% ukupne populacije Roma. To s jedne strane možemo povezati s niskom razinom obrazovanosti Roma koja je, s druge strane, povezana s njihovom velikom nezaposlenošću. Kako relativno zanemariv broj učenika romske populacije završava osnovnu školu (do 10%), a samo pojedini nastavljaju školovanje u srednjoj školi, Romi nemaju ni formalnu mogućnost pronalazjenja posla (Hrvatić, 2000). Neredovitost ili izostanak primanja razlozi su prezastupljenosti Roma među korisnicima socijalne pomoći (Balent, 1998.; Galogaža, 1985, prema Šučur, 2004).

Što se tiče **intervencije po dojavi od drugih institucija** intervjuirani sudionici ističu da najčešće dobivaju dopise iz škole kojima ih škola obavještava da romski učenici često ne nose pribor, da ne dolaze redovito na nastavu, da su neuredni ili da imaju određene probleme u ponašanju (*“Djeca ne idu u školu, pa obavijesti škole da dolaze ili neuredni ili bez pribora.”* (S2); *“Pa najčešće to dojavljuju škole da djeca ne nose pribor, da ne dolaze u školu redovito, da su na određeni način zapuštena, zbog higijene i tako.”* (S4); *“...mi dolazimo s njima u kontakt temeljem dopisa iz škole i sl.”* (S7)). U ovom području dolazi do izražaja kako suradnja škole s CZSS tako i značaj stručnjaka CZSS-a kao spone između obrazovnih institucija i romskih obitelji, jer na taj način mogu zajednički utjecati na školovanje pa i obrazovne ishode romske djece te osigurati intervencije sustava onda kada je potrebno. Potrebno je i potaknuti suradnju između škola i obitelji, a s obzirom da ona još uvijek nije adekvatna (UNICEF, 2011), socijalni radnici u zajednici i centrima za socijalnu skrb ovdje mogu biti od ključne važnosti. Iako suradnja centara i škola postoji, to još uvijek nije na onoj razini na kojoj bi trebalo biti da bi se potaknule i ostvarile potrebne promjene. Dalje navode da po službenoj dužnosti reagiraju kada dobiju obavijesti od policije ili ODO-a (*“...a često po službenoj dužnosti mi, kad nas traži škola, odvjetništvo, policija, kad nešto nije uredu, onda mi, po službenoj dužnosti radimo intervenciju u romskoj obitelji ukoliko se radi o zanemarivanju, zapuštanju djeteta i sl.”* (S3)). Iako je iz dobivenih odgovora moguće zaključiti da postoji suradnja među sustavima i službama te obveza postupanja prema njima, za sada, prema navodima UNICEF-a (2011), još uvijek postoji neodgovarajuća uključenost socijalnih službi i lokalnih zajednica u stvaranju mehanizama socijalne podrške mladima i njihovim obiteljima kako u području prevencije tako i intervencija na osnovi nastalih rizika.

Sudionici navode kao razlog postupanja i područje **nasilja u obitelji** te navode da su najčešće intervencije koje poduzimaju kada je u pitanju nasilje u obitelji sljedeće: a) *pozivanje i upozoravanje članova obitelj* (*“Obično obiteljski i partnerski problemi iskrсну putem nekakvih drugih kanala, a onda mi pozivamo članove obitelji...mi njih upozoravamo, upućujemo.”*(S4)); te b) *savjetovanišni rad sa članovima obitelji* (*“...CZSS u isto intervenira, savjetovanjima ili nekakvim eventualno djelovanjima.”* (S6); *“...sa savjetodavnim radom i davanjem podrške, štitimo interese djeteta.”* (S7)). Kao mjera koja se izriče romskim obiteljima u situacijama nasilja navodi se i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi (NIRS) (*“... radimo i nadzor... Imamo jednu obitelj, konkretno... kojoj je izrečen nadzor nad roditeljskom skrbi, budući da je bilo nasilje u obitelji, a tata je bivši ovisnik i isto tako imaju neriješeno stambeno pitanje, dvoje djece u obitelji”* (S6)). Navedene intervencije u skladu su s Protokolom postupanju u slučaju nasilja u obitelji (MOBMS, 2008) po kojem socijalni radnici moraju postupati kada je u pitanju nasilje u obitelji. Što se tiče same prijave nasilja navode da su one rijetke (*“Možda novije generacije... ako je netko grub, nasilan prema njima, pa prijave nasilje, ali, evo to je rijetko”*(S2)). Dobiveni podatak ne iznenađuje budući da se Romkinja koja prijavi nasilje suočava s mogućnošću

isključivanja iz zajednice zbog iznošenja privatnih obiteljskih problema izvan zajednice i zbog narušavanja ugleda svoga muža (UNICEF, 2007). Nadalje, one vrlo često ne prijavljuju nasilje i zbog straha od stigmatizacije u zajednici te zbog nepovjerenja u institucije (Vlada RH, 2012). To ukazuje na važno područje djelovanja socijalnih radnika u cilju osvještavanja članova romskih zajednica o važnosti prijavljivanja nasilja te rada na stjecanju povjerenja u institucije intervenirajući adekvatno i pravovremeno.

Iskustvo suradnje socijalnih radnika s romskim obiteljima

Za drugo istraživačko pitanje kojim se htjelo saznati kakvo je iskustvo suradnje socijalnih radnika s romskim obiteljima, dobivene su sljedeće kategorije: (1) pozitivno iskustvo suradnje i (2) izazovi rada socijalnih radnika u radu s romskim obiteljima.

Što se tiče iskustva suradnje s romskim obiteljima, većina sudionika opisuje to iskustvo suradnje kao pozitivno opisujući sam doživljaj procesa rada i kontakta sa članovima romske obitelji. Sudionici **proces rada s romskim obiteljima** opisuju kao a) *simpatičan* (“Mogu čak reći da mi je to jedan simpatičan rad.” (S2)); b) *jednostavniji/manje slojevit* (Lakši, nije toliko perfidan, toliko slojevit kao u nekim drugim slučajevima što se nađe.” (S2)), c) *zanimljiv* (“Pa zanimljivo i pozitivno.” (S5)) te d) *koji ima svoju draž* (“bez obzira na sve... Imaju oni i rad s njima neku svoju draž, bez obzira na taj malo možda i prevarantski stil...” (S5)). Također iznose da imaju pozitivno iskustvo s romskim obiteljima s obzirom na ostvarenu **kvalitetu kontakta** budući da s njima imaju korektnu suradnju (“Ja volim raditi s Romima i moje je iskustvo da uvijek što smo se dogovorili, u pravilu, su to ispoštovali. Imamo korektnu suradnju.” (S3); “S njima je u tom dijelu super raditi i brzo se oni odazovu.” (S6)). Same Rome u kontaktu s njima opisuju kao otvorene, neposredne, drage i relativno pristojne (“Oni su meni dragi i relativno su pristojni...” (S1); “Oni su vrlo otvoreni, neposredni...” (S6)), što također pridonosi iskustvu pozitivne suradnje s njima.

Prema izjavama intervjuiranih sudionika najčešći **izazovi u radu s romskim obiteljima** se odnose na područje specifičnog stila života Roma, isporuku i odazivanje na upućene pozive CZSS, neobitavanje na mjestu prijavljenog prebivališta, sklonost manipulaciji i davanju društveno poželjnih odgovora, potrebi prilagodbe stručnog rada i preveniranje napuštanja školovanja, nezaposlenost te nemanje statusa hrvatskog državljana i neposjedovanje osobnih dokumenata.

Sudionici su izjavili da im izazov u radu s romskim obiteljima predstavlja njihov **specifičan stil života** (“...to je njihova kultura... njihov način života. I to trebaš tako prihvatiti. Prihvatiti primjerice da u kući od 200 kvadrata žive dvadesetero djece i svake se godine rodi jedno novo dijete. Oni tako funkcioniraju...” (S1); “Oni imaju svoje tradicionalne običaje po kojima oni žive. Tipa, curice bi se udale već sa 12 godina i sl... žive stilom života, tj. pokušavaju živjeti stilom života kojim su živjeli njihovi roditelji... uvijek se, kako i to

kažu... kao njihova baština, to se sve tako nastavlja, pa što ćemo se mi tu petljati...” (S5); “... ipak taj stil života... ne može nitko reći da to nije dobrim dijelom stil života...” (S6); “... i ne žele se nešto previše asimilirati u društvo... i dalje se drže tih svojih nekih običaja koji nisu u skladu sa stvarima koje mi tu njima propagiramo, pogotovo na odjelu za djecu. Mislim... mogu oni zadržati svoje običaje, ali da ih pokušaju modelirati. Znači, ovi i dalje ostaju pri svojim obrascima ponašanja... skupljaju željezo... umjesto da žive u normalnom prostoru, gdje imaju normalne radijatore...” (S7)). Romi imaju specifičan način života (svakodnevno ponašanje i odnos prema drugim ljudima i institucijama) i vrijednosni sustav. Njihovi običaji, način života i stavovi pojavljuju se kao prepreka intenzivnijoj participaciji Roma u dominantnoj kulturi društava (Hrvatić, 2004). Socijalna integracija Roma ne podrazumijeva zaborav vlastitog identiteta, kulture, tradicije i prošlosti. Koncept socijalne integracije podrazumijeva prije svega prihvaćanje prava i obveza iz postojećih zakonskih dokumenata, uključivanje u odgojno-obrazovni sustav, zapošljavanje i ostvarivanje specifičnih manjinskih prava (Hrvatić, 2004). Upravo to poimanje kulturološke uvjetovanosti stila života navodi socijalne radnike na promišljanje i kao takvo onda predstavlja izazov za njihov rad, budući da s jedne strane u odnos stavlja kulturu i stil života, a s druge strane potrebu za poduzimanjem intervencija za zaštitu prava osobe koja bi trebala biti jednaka neovisno o tim obilježjima. Međutim, kako nam pokazuje ovaj, ali i rezultati koji slijede u nastavku rada, upravo zbog uvažavanja kulturološke perspektive postavljaju se neki drugi standardi postupanja koji dovode u pitanje tzv. jednakost svih pred zakonom i zaštitu prava osoba, posebice djece.

Iz tog specifičnog stila života proizlaze i izazovi koji se odnose na neodazivanje na **pozive CZSS upućene članovima romskih obitelji** (“Kažu sutra ću doći, pa ih nema sljedeća 3 mjeseca... ne odazivaju se pozivima...” (S1); “...njima su konstantno mobiteli isključeni i onda se prave blesavi... da oni cijelo vrijeme čekaju poziv... da njih nitko nije zvao... što nije istina.” (S7); “Sutra ću ja doći, sutra, da, to je uvijek, sutra ću ti to donijeti, evo mene u 8h tu, a sutra nikad ne dođe, dok ja ih ne dovučem ili odem gore do njih i tak. Natežemo se stalno.” (S1) i da se teško dolazi do njih jer nisu na adresama prijavljenih prebivališta (“... malo se presele s jedne na drugu adresu pa ih ne možeš uhvatiti...” (S1); (“Dosta je otežana suradnja... često puta puno poziva uopće ne uspije... nisu na adresama prijavljenih prebivališta, nego na adresama boravišta...” (S3)).

Jedan od izazova za socijalne radnike predstavlja i to što su Romi skloni **manipulacijama**. Bilo da se radi o pokušaju manipulacije pravima (“Oni se prave... koliko su neuki, toliko se još prave neukiji... onda sve kao nisi mi to rekla. Znači, vole oni malo muljati. Ono, uvijek moraš paziti da te ne prevare. Prije su te oni znali zmuljati, znaš... dođe, traži pučku kuhinju, onda nabraja djecu, a ti nemaš gdje provjeriti.” (S5)), manipulacije samim sustavom (“Osim tih njihovih slatkih muljaža koje oni ipak s ciljem rade jer znaju da bi im došao neki nadzor ako sad kažu da povremeno koriste batine.” (S6); “Jedan dio njih mulja nas u smislu da čujemo da oni žive u dobroj kući, a od nas primaju pomoć...” (S6) ili manipulacijama samih

socijalnih radnika (*"Naravno da će oni meni na pitanje da li prosite... svi oni to negiraju... muljaže... a ja ju kad idem doma vidim iz auta da ona prosi..."* (S6)). Nadalje, izazov u radu s romskim obiteljima sudionicima istraživanja predstavlja i to što su Romi skloni davanju društveno poželjnih odgovora (*"Ali oni već znaju što su poželjni odgovori, naučili su ih."* (S6); *"... daju socijalno poželjne odgovore..."* (S7)).

Izazov u radu s romskim obiteljima proizlazi i iz **potrebe prilagodbe stručnog rada** zbog određenih specifičnosti u radu s romskom populacijom, te tako sudionici navode da je u radu s njima poželjno prilagoditi svoj rječnik (*"S njima si prirodan, ne koristiš neke riječi koje ne bi shvatili"* (S6); *"... jasno izreći zahtjeve, jednostavnim rječnikom..."* (S2)), po potrebi napisati na papir što trebaju obaviti i odrediti određene rokove (neki vremenski okvir) (*"...po potrebi i napisati točno na komad papira donesite to, ako napravite to i to, rokove dati. Evo, ja rješavam to na taj način da im uvijek nešto dogovorimo unaprijed, ne kažem dođite za 3 tjedna, nego doći ćete tad i tad u toliko sati. Ako ne dođu pošaljem poziv, imamo sad i te mobitele. Ne puštam da to traje."* (S2)). Također su izjavili da u radu s njima treba biti strpljiv (*"S njima treba uz te specifičnosti što se trebaš pripremiti psihički, biti strpljiv itd."* (S5); *"Nerazumijevanje stvari... treba više vremena da im se objasni... u više navrata... prvo da obave jedan zadatak, pa onda drugi i tako."* (S9)), te se spustiti na njihov nivo (*"... malo se spustiti na njihov nivo i sa njima raditi kao sa svakim drugim"* (S5), *"... dapače, spustiš se na neki nivo gdje oni to mogu shvatiti i objasniš im što se očekuje."* (S6); *"... nego ćemo se spustiti na tu razinu, razgovarati o tim nekim osnovnim stvarima."* (S7)) i više ih savjetovati i informirati (*"Njih uvijek više savjetujem i informiram po nekim pitanjima."* (S3)).

Sudionici su izjavili da im veliki izazov u radu s romskim obiteljima predstavlja to što romska djeca **prekidaju osnovnoškolsko obrazovanje** (*"Prekinule su školovanje nakon završenog 6. razreda i onda su imale 15 godina i nisu više htjele ići u školu."* (S1); *"... ne poštuju obvezu školovanja do 15. godine. Obično negdje zapnu ili do te 15. godine završe 4, 5 razreda."* (S4); *"Zna se dogoditi da sa 15 godina ispadnu svojevotjno, barem te mame tako to predočavaju..."* (S6)) i da malo njih upisuje srednje škole (*"... evo baš sad u zadnjem izvješću iz nadzora je ispalo da su i jedna i druga završile u večernjoj školi osmogodišnju školu... čak jedna razmišlja da bi išla dalje... Mislim, tko od Roma ima svih 8 razreda završeno..."* (S1); *"Mlađe obitelji verbaliziraju da su svjesni da to treba, da žele da se barem osnovna škola završi."* (S2); *"... nekako se podrazumijeva da, ako završe osnovnu školu, da uopće ne moraju ići dalje..."* (S3); *"...neki manji dio krene i u srednju..."* (S4)). Uz to sudionici navode da im izazov predstavlja i suradnja sa školama kada su romska djeca u pitanju. Jedan dio sudionika je izjavio da su zadovoljni tom suradnjom (*"... senzibilizirani su djelatnici škole i stvarno nisu djeca izolirana u smislu da bi se trebala osjećati zapostavljeno ili zanemareno od strane stručnih djelatnika."* (S2); *"Dobra je suradnja sa školom. Surađujemo intenzivno sa školom."* (S4); *"Pa škola brzo intervenira kada je neko romsko dijete u pitanju i inzistira da se riješi problem. Oni napišu*

da roditelji ne dolaze redovito na roditeljske sastanke ili da uopće ne dolaze..." (S3)), dok drugi dio sudionika ističe da nemaju baš najbolju suradnju sa školama ("*Suradnju kad ih se stisne nakon 15 puta.*" (S1); "*... uvijek ima problema ako je više romske djece u jednom razredu da se škole nose teško onda jer oni nose određenu problematiku sa sobom. Škola u pravilu jedva čeka da završe razred i idu dalje.*" (S3)). S jedne strane, razlog ovakvom stanju je neosigurana podrška da djeca ostanu u školi (nedostatna potpora pri pripremi školskih zadaća, romska djeca općenito manje su pripremljena za ispunjavanje zahtjeva koji su postavljeni pred njih u školi, a tu je i nedostatak spremnosti nastavnika za uvođenje individualiziranih metoda nastave). Drugi razlog su "faktori odvlačenja" koji dolaze iz romske zajednice: manjak povjerenja u obrazovni sustav (povezano sa čestom nemogućnosti pronalaženja zaposlenja nakon završetka obrazovanja), gubitak prihoda povezan sa sudjelovanjem djece u obrazovanju kao i tradicija zajednice koja podupire brakove u ranijoj dobi. Također je važan problem i činjenica da velik broj romske djece ne završi osnovnu školu do 15 godine jer ponavljaju razrede. To je dob u kojoj prestaje vrijediti zakonska obveza obrazovanja što borbu protiv ispadanja (Vlada RH, 2012) iz obrazovnog sustava čini još težom. S obzirom na slabu uključenost u obrazovni proces, poglavito srednje i više obrazovanje, od mladih se Roma očekuje znatno raniji ulazak u svijet odraslih (Šućur, 2004). Rani ulazak u brak i izostajanje iz obrazovnog procesa dovode do toga da Romi imaju suženu adolescenciju u odnosu na vršnjake (Šućur 2004).

Velika *nezaposlenost romske populacije* također im predstavlja izazov u radu. Sudionici navode da su radno sposobni pripadnici romske populacije većinom prijavljeni na Zavod za zapošljavanje. Uglavnom se bave skupljanjem boca i sekundarnih sirovina koje onda prodaju ili preprodaju ("*Nitko službeno nije zaposlen. Ja ih vidim... na okretištu prodaju žene gaće, čarape i tako dalje.*"(S1); "*Rade na onom sajmu na Jakuševcu,... to rade svi.*" (S4); "*Dobar dio njih prodaje željezo, boce, pa zarade nešto.*" (S6); "*... nijedan od roditelja nije zaposlen. To su Romi koji se redovno javljaju na Zavod za zapošljavanje, ali su korisnici pomoći; to su radno sposobne osobe.*" (S3); "*... rijetkost je kod njih da netko radi.*"(S9); ili da se povremeno zapošljavaju kao pomoćna radna snaga "*Ako se zapošljavaju, zapošljavaju se povremeno kao pomoćna radna snaga ili su neprijavljeni, ali rijetko kad su oni prijavljeni...*" (S6)). Gore navedene izjave sudionika nisu začuđujuće, obzirom da prema Nikolić i Škegro (2008) istraživanja nekadašnjeg Zavoda za obitelj, materinstvo i mladež pokazuju da, 89% romskih kućanstava nema članova sa stalnim prihodima, a samo 6% ih je stalno zaposlenih. Romi uglavnom nisu uključeni u formalne oblike zapošljavanja, a mnogi zaposleni Romi ostaju bez posla zbog ekonomske transformacije, što implicira isključenost iz sustava socijalne sigurnosti. Današnja zanimanja Roma su uglavnom niskostatusna, bez većeg društvenog prestiža (Hrvatić, 2004). Niska zaposlenost Roma može biti rezultat prikrivene diskriminacije prilikom traženja posla, a ne samo njihove koncentracije u nekvalificiranim poslovima

ili orijentacije na samozapošljavanje i slobodne profesije (Hrvatić, 2004). Prema Nikolić i Škegro (2008) u slučaju romske populacije nezaposlenost je viša za osobe sa višim stupnjem obrazovanja što upućuje na prepreke s kojima se romski radnici suočavaju u pronalazenju kvalificiranog zaposlenja, što može ukazivati na diskriminaciju Roma pri zapošljavanju. Prema Šućuru (2004) s neredovitim pritjecanjem sredstava za život povezano je znatno češće sudjelovanje romske djece u kućanskom privređivanju, dok je, s druge strane, to razlog prezastupljenosti Roma među korisnicima socijalne pomoći. Nadalje, zapošljavanje nije samo glavni izvor za podizanje zdrave djece nego i ključan način sudjelovanja roditelja u društvu. Plaćeni rad važan je za samopoštovanje i socijalnu potporu roditelja (Šućur, 2004).

Sudionici su izjavili da popriličan broj Roma s kojima oni rade **nemaju status državljana Republike Hrvatske ni osobnih dokumenta**, iako je većina njih ovdje rođena i živi cijeli svoj život ("*... nekako mi je to najveći problem, neriješena statusna pitanja Roma. Mnogi od njih nisu državljani RH, a zapravo su rođeni u Zagrebu... mislim, njima je RH matična država. Počevši od državljanstva, pa nadalje sve. Čak nemaju i neki status stranca...*" (S4); "*Imamo jednu mamu koja čak nema riješeno niti državljanstvo, nema papire.*" (S6); "*... većina njih nema riješena statusna pitanja...*" (S9)). Dalje navode da u skladu s time nemaju ni zdravstveno osiguranje ("*Nemaju zdravstveno osiguranje, eto to je prvo sporno pitanje...*" (S4); "*... djeca nemaju zdravstveni status...*" (S9)), a ni određene osobne dokumente, kao što je primjerice rodni list, domovnica ("*Problem mi bude kod dokumenata, rodni list, domovnica...*" (S3)). Neriješena statusna pitanja predstavljaju veliku prepreku romskim obiteljima prilikom ostvarivanja određenih prava, dok, s druge strane, predstavljaju problem i samim socijalnim radnicima ("*Bez statusnih pitanja neka se prava ne mogu ostvariti, recimo neka prava materijalne prirode koja su njima osnova za funkcioniranje, a i u praksi stvara problem kad se djeca izdvajaju iz obitelji i smještaju u ustanovu.*" (S4); "*Imamo jednu mamu koja nema papire. Onda nam je ona isključena iz naših prava što joj otežava sve.*" (S6)). Prema podacima Nikolić i Škegro (2008), oko 10% Roma u Hrvatskoj nema hrvatsko državljanstvo, a 3% ne posjeduje dokumente o državljanstvu ili druge dokumente kojima se dokazuje status, što uvelike utječe na njihov pristup osnovnim pravima i uslugama, formalnom zapošljavanju, zdravstvenom osiguranju i sl.

Prijedlozi za unaprjeđenje prakse djelovanja socijalnih radnika u radu s romskim obiteljima

Za zadnje istraživačko pitanje kojim se htjelo saznati koji su prijedlozi za unaprjeđenje prakse djelovanja socijalnih radnika u radu s romskim obiteljima dobivena je kategorija dodatne **kontinuirane edukacije** socijalnih radnika vezane uz romsku problematiku ("*Smatram da bi trebali imati kontinuiranu edukaciju, naravno, oni kolege koji rade s*

većinskom romskom populacijom bi to trebali imati pod obavezno i po meni bi to trebalo biti propisano pravilnicima.” (S3); “...da nam se omoguće nekakve edukacije... na bilo kakvu temu vezanu uz Rome... sad da li će to ići od faksa ili od koga... Naučiš ti dosta kroz praksu, ali uvijek dobro dođu neka predavanja, skupovi, edukacije.” (S6)), odnosno stjecanje određenih dodatnih znanja o životu romskih obitelji i njihovim običajima (“Nas bi definitivno trebalo educirati... da se vidi kako oni funkcioniraju... način života.” (S1); “...smatram da bi trebao biti educiran o njima samima i njihovom funkcioniranju kako bi znao kako im bolje pomoći da profunkcioniraju.”; “Oni jesu specifična populacija i trebalo bi učiti o njihovim navikama, običajima... trebalo bi iznalaziti načine kako im pristupiti, kako ući u njihove obitelji.”(S3); “Trebali bi malo više naučiti o njihovim običajima.” (S7)). Kako bi se zadovoljila potreba za dodatnom edukacijom socijalnih radnika u području rada s romskim obiteljima bilo bi poželjno organizirati različite skupove, radionice i edukacije (od strane fakulteta, predstavnika romskih udruga, Udruge socijalnih radnika RH ili Komore socijalnih radnika RH) s ciljem boljeg upoznavanja samih Roma, njihovog načina života, tradicije i običaja, pa i jezika te bi mogli poslužiti kao prilika za razmjenu iskustava stručnjaka diljem Hrvatske koji rade s romskom populacijom i unaprjeđivanje prakse.

Zaključak

Prema podacima dobivenim od socijalnih radnika (N = 9) o njihovom doživljaju najčešćih razloga zbog kojih su romske obitelji u tretmanu CZSS-a dobivene su sljedeće kategorije: ostvarivanje materijalnih davanja, dojave drugih institucija i nasilje u obitelji, što ukazuje na podatak da je praksa socijalnog rada u području rada s romskim obiteljima više usmjerena materijalnim davanjima te postupanju u situacijama kada je rizik već nastupio. U tom pogledu postavlja se pitanje koliko su intervencije koje se provode u radu s romskim obiteljima usmjerene na prevenciju te što područje ranih intervencija u radu s romskim obiteljima uključuje.

Što se tiče iskustva suradnje s romskim obiteljima, većina sudionika ga opisuje kroz pozitivno iskustvo rada te navodeći izazove/poteškoće s kojima se susreću u radu. Sudionici istraživanja pozitivno iskustvo rada sa romskim obiteljima opisuju kroz obilježja procesa rada (simpatičan rad, jednostavan, manje slojevit, zanimljiv, ima svoju draž), te iskustvo suradnje s romskim obiteljima koju opisuju korektnom, otvorenom, neposrednom te relativno pristojnom. Kategorija izazova rada socijalnih radnika u radu s romskim obiteljima odnosi se na specifični stil života Roma, isporuku i odazivanje na upućene pozive CZSS-a, sklonost manipulaciji i davanju društveno poželjnih odgovora, potrebi prilagodbe stručnog rada, preveniranje napuštanja školovanja, nezaposlenost te nemanje statusa hrvatskog državljana i neposjedovanje osobnih dokumenata. Upravo ova kategoriju koja se odnosi na izazove rada socijalnih radnika s romskim

obiteljima nam može poslužiti u promišljanju o mogućim područjima unapređenja prakse socijalnog rada, stjecanja povjerenja Roma i djelovanja u smjeru zaštite dobrobiti članova romskih obitelji. U tom pogledu bi bilo vrlo korisno i zanimljivo provesti daljnja istraživanja koja bi se bavila samim izazovima rada socijalnih radnika u radu s romskim obiteljima i određenim prijedlozima za unapređenje prakse. Također bi bilo zanimljivo provesti isto ovakvo istraživanje u CZSS-ima u Međimurskoj županiji (najveći broj romske populacije u RH), analizirati dokumentacijsku građu u CZSS-ima, istražiti postupanje CZSS-a u odnosu na romske obitelji i sl. Također bi bilo interesantno s Romima korisnicima sustava socijalne podrške vidjeti kako oni doživljavaju sustav socijalne skrbi, socijalne radnike s kojima dolaze u kontakt, s kojim teškoćama se i oni sami u sustavu socijalne skrbi susreću.

Socijalni radnici izražavaju potrebu kontinuirane i sustavne edukacije u području produblivanja znanja o kulturi romske nacionalne manjine, životu romskih obitelji i njihovim običajima kako bi time unaprijedili svoje razumijevanje tzv. romskog pitanja u kontekstu sustava socijalne skrbi. Dobiveni rezultat ne iznenađuje budući da i sami socijalni radnici prepoznaju potrebu s jedne strane prilagodbe intervencija korisnicima romske nacionalne manjine na osnovi informiranog razumijevanja njihova životnog konteksta i stila života, a s druge strane problematiziranja s ostalim stručnjacima načela jednakosti svijju pred zakonom u ostvarivanju prava, standarda usluga i sl. koje ih, kada se radi o postupanjima u području rada s Romima, u odnosu na ostalu populaciju dovode pred brojne izazove i etičke dileme.

Literatura

- Državni zavod za statistiku (2011). *Popis stanovništva 2011. godine*. Dostupno na mrežnim stranicama DZS-a: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm>.
- Državni zavod za statistiku (2001). *Popis stanovništva 2001. godine*. Dostupno na mrežnim stranicama DZS-a: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/census.htm>.
- Gillham, B. (2005). *Research Interviewing: The Range of Tehniques*. Holstein: Open University Press.
- Hrvatić, N. (2004). Romi u Hrvatskoj: od migracija do interkulturalnih odnosa. *Migracijske i etničke teme*, 20 (4), 367-385.
- Hrvatić, N. (2000). Povijesno - socijalna obilježja Roma u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 9 (2-3), 251-266.
- Ilišin, V., Mendeš, I. i Potočnik, D. (2003). Politike prema mladima u obrazovanju i zapošljavanju. *Politička misao*, 60 (3), 58- 89.
- Kušan, L. i Zoon, I. (2004). *Izveštaj o pristupu Roma zapošljavanju: Hrvatska* (posjećeno 15. 02. 2013. na mrežnim stranicama Council of Europe: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/archive/stabilitypact/activities/Croatia/romaaccessemploymentCroatian_en.asp)
- Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2008). *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Nikolić, S. i Škegro, M. (2008). *Okvir za praćenje desetljeća za uključivanje Roma: Hrvatska*. (posjećeno 10. 02. 2013. na mrežnim stranicama UNDP-a: http://www.undp.hr/upload/file/211/105984/FILENAME/decade_monitoring_reprot_hr__2_.pdf)
- Obiteljski zakon. *Narodne novine RH*. 116/2003, 17/2004, 136/2004, 107/2007, 57/2011, 61/2011.
- Posavec, K. (2000). Socio-kulturna obilježja i položaj Roma u Europi - od izгона do integracije. *Društvena istraživanja*, 2-3 (46-47), 229-250.

- Rumbak, I. (2006). *Upoznajmo romsku zajednicu*. (posjećeno 02. 02. 2013. na mrežnoj stranici Vijeća romske nacionalne manjine Grada Zagreba: http://www.romi-zagreb.hr/upoznajmo_romsku_zajednicu.html)
- Šlezak, H. (2010). Prirodno kretanje romskog stanovništva u Međimurskoj županiji – slučaj romskog naselja Kuršanec. *Hrvatski geografski glasnik*, 72(2), 77-100.
- Štambuk, M. (2000). Romi u društvenom prostoru Hrvatske. *Društvena istraživanja*, 9 (2-3), 197-210.
- Šućur, Z. (2004). Utjecaj sociodemografskih čimbenika na poimanje romskog roditeljstva i odrastanja. *Društvena istraživanja*, 13 (4-5), 843-865.
- Šućur, Z. (2000). Romi kao marginalna skupina. *Društvena istraživanja*, 9 (2-3), 211-227.
- UNICEF (2012). *Children in an Urban World*. (posjećeno 12.08.2013. na mrežnoj stranici Unicef-a: http://www.unicef.org/sowc2012/pdfs/SOWC%202012-Main%20Report_EN_13Mar2012.pdf)
- UNICEF (2011). *Analiza stanja prava djece i žena u Republici Hrvatskoj*. (posjećeno 12. 08. 2013. na mrežnoj stranici UNICEF-a: http://www.unicef.hr/upload/file/370/185135/FILENAME/Analiza_stanja_prava_djece_i_zena.pdf)
- UNICEF (2007). *Breaking the Cycle of Exclusion: Roma Children in South East Europe*. (posjećeno 10. 08. 2013. na mrežnoj stranici UNICEF-a: http://www.unicef.org/ceecis/070305-Subregional_Study_Roma_Children.pdf)
- Vlada Republike Hrvatske (2012). *Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine*. (posjećeno 07. 09. 2013. na mrežnoj stranici Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina: <http://www.uljppnm.vlada.hr/images/nacionalna%20strategija%20za%20ukljucivanje%20roma%20za%20razdoblje%20od%202013-2020.pdf>)
- Vlada Republike Hrvatske (2011). *Ured za nacionalne manjine - Nacionalni program za Rome/socijalna skrb*. (posjećeno 02. 02. 2013. na mrežnoj stranici Vlade Republike Hrvatske: http://vlada.hr/hr/uredi/ured_za_nacionalne_manjine/nacionalni_program_za_rome/socijalna_skrb)
- Vlada Republike Hrvatske (2005). *Akcijski plan desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
- Vlada Republike Hrvatske (2003). *Nacionalni program za Rome*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.

Prilog 1:

Lista s pitanjima:

1. Socioekonomska obilježja:

Koliko imate godina? Koliko imate godina radnog staža? Koliko dugo radite na ovom radnom mjestu u CZSS-u? Jeste li bili upućeni na neku edukaciju, skup koji se bavio pitanjem Roma? Koju?

2. Koje probleme romskih obitelji danas prepoznajete?

Koji su, prema Vašem mišljenju, najčešći povodi obraćanja romskih obitelji CZSS-u? O zadovoljavanju kojih potreba se najčešće radi?

3. Koje su, prema Vašem mišljenju, specifičnosti u radu socijalnih radnika s romskim obiteljima? Objasnite!

4. Kako biste opisali svoje iskustvo djelovanja u kontaktu s romskim obiteljima?

Koje poteškoće u radu s romskim obiteljima prepoznajete? (na razini pojedinca, obitelji i sustava) Kako biste opisali svoje iskustvo suradnje s romskim obiteljima?

5. Koji su Vaši prijedlozi za unaprjeđenje prakse djelovanja socijalnih radnika u području rada s romskim obiteljima (na razini zakona, na razini edukacije socijalnih radnika)? U pogledu podrške stručnjacima? Na području organizacije sustava socijalne skrbi?